

КОН ПРАШАЊЕТО ЗА ПОЛИТИЧКО-ТЕРИТОРИЈАЛНАТА ПОДЕЛБА НА ЈУЖНИОТ БАЛКАН ПРЕД ТУРСКОТО ОСВОЈУВАЊЕ*

Се чини, веќе нема никаква дилема во тоа дека новото османлиско уредување во балканските земји се изградувало врз два еднакво значајни фундамента: селдучкото наследство што со себе го донел освојувачот од Мала Азија и сето она што истиот тој освојувач го затекнал на освоените балкански подрачја. Останува само докрај да се разјасни што сè од затеченото и до колкава мера продолжило да егзистира во новата држава на Турците-Османлии. Овој континуитет во одржувањето на редица предосманлиски институции и норми и после пропаста на средновековните балкански држави на определен начин се рефлектирал и во современата османлиска изворна документација. Токму тоа дава можност таа документација да биде исползувана, макар и многу внимателно, за расветлување, потврдување или пак поттикнување на многу прашања од историјата на средновековните балкански држави и земји.

Една таква можност ќе се обидеме да исползуваме во продолжение на овој наш труд. Во прашање се изворни податоци од XV и XVI век, кои фрлаат интересна ретроспективна светлина врз политичко-територијалната поделба или, поточно, врз неколку феудални владеења во јужните делови на некогашното Душаново царство. Имено, познато е дека најраната управнотериторијална поделба на балканските земји под османлиската власт, особено во поглед на нејзините пониски единици, најчесто била преземена од предосманлискиот период па поради тоа до голема степен ја одразувала претходната состојба. А dostatно е да ги приведеме имињата на управно-територијалните единици за кои сакаме да зборуваме, а коишто ги наоѓаме во ползуваните извори, односно во таканаречените пописни дефтери,¹⁾ па да се види дека и со

*) Ова е разработена верзија на рефератот што авторот го поднел на Вториот меѓународен конгрес по балканистика, одржан од 7—13 мај 1970 г. во Атина.

¹⁾ Istanbul, Başbakanlık Arşivi: Tapu defteri No 3 (опширен попис од времето на султанот Мехмед Освојувачот (1451—1481), Tapu defteri No 167 (сумарен попис од 1530/31 година), Tapu defteri No 403 (опширен попис од 1530/31 година), Tapu defteri No 424 (опширен попис од времето на султанот Сулејман Законодавецот, (1520—1566), Tapu defteri No 433 (опширен попис од времето на султанот Сулејман Законодавецот), Tapu defteri No 525 (сумарен попис од околу 1460 година), Maliye

нив е токму таков случајот. Меѓу другите, во нив се регистрирани и нахиите Богдан, Оливер и Волкашин. Сите три имиња веднаш асоцираат на познатите феудалци од Македонија што живееле и владееле во рамките на големото Душаново царство во XIV век. Но да видиме поодблизу дали навистина за нив станува збор и што сè од тоа може да произлезе.

Најпрвин ќе се задржиме на нахијата Богдан. Во нашите извори таа е регистрирана под името „Богданос“ (Nahiye-i Bogdanos). Освен тоа и планинскиот масив во пределот го носел името „Планина Богданос“ (Kuh-i Bogdanos). Нахијата влегувала во состав на Солунската каза, опфаќајќи во себе голем број села на просторот помеѓу Солун и Серез: Аја Трианда,²⁾ Равна,³⁾ Капиштец,⁴⁾ Лихос (друго име Килисалу),⁵⁾ Гражданик,⁶⁾ Храбина,⁷⁾ Топлик,⁸⁾ Високо,⁹⁾ Говендар,¹⁰⁾ Бали Крушева,¹¹⁾ Зевце (друго име Иваниште),¹²⁾ Маврово,¹³⁾ Лахна,¹⁴⁾ Негованци,¹⁵⁾ Богородица,¹⁶⁾ Колкали,¹⁷⁾ Армутлу (друго име Халил Обаси),¹⁸⁾

defteri No 7 (опширен попис од 1512/13 година), Maliye defteri No 34 (опширен попис од 1541/42 година).

²⁾ Веројатно Аја Трианда, т.е. Света Троица, неутврдено.

³⁾ Равна, Горна и Долна Равна, села јужно од Бешикското Езеро.

⁴⁾ Капиштец, неутврдено. Селото вршело дервенциска служба, т.е. ја чувало серската страна од планината Богданос („Bogdanos daginin Siruz tarafini bekler“). Според тоа, местоположбата на ова село треба да се бара во планинскиот дел од патот Солун—Сер.

⁵⁾ Килисалу, село сместено во теснината помеѓу Лагадинското и Бешикското Езеро.

⁶⁾ Гражданик, неутврдено. Можеби е идентично со Градец, односно Кастри, село северозападно од Орфанскиот Залив.

⁷⁾ Храбина, најверојатно, идентично со Храба, село крај западната обала на Орфанскиот Залив.

⁸⁾ Топлик, село јужно од Бешикското Езеро.

⁹⁾ Високо, село северно од Лагадинското Езеро.

¹⁰⁾ Говендар, неутврдено.

¹¹⁾ Бали Крушева, т.е. Старо (или Големо) Крушево. Тоа е, секако, едно од двете (Горно и Долно) Крушева, села од десната страна на устието на реката Струма.

¹²⁾ Зевце (Иваниште), неутврдено. Првото име е очигледно турско, кое во превод значи „мажена жена, сопруга“, додека другото име на селото е несигурно прочитано.

¹³⁾ Маврово, село крај истоименото езерце што се наоѓа северно од Бешикското Езеро.

¹⁴⁾ Лахна, село крај патот Солун—Сер. Селото вршело дервенциска служба, чувајќи ја „средината од споменатиот дервен“, што ќе рече, средината од делот на патот Солун—Сер што минавал преку планината Богданос.

¹⁵⁾ Негованци, секако, идентично со селото Негован, крај патот Солун—Сер. И жителите на ова село вршеле дервенциска служба, чувајќи ја солунската страна од планината Богданос („Bogdanos dagini Selanik tarafini beklerler“.)

¹⁶⁾ Богородица, село североисточно од Лагадина. И тоа било дервенциско, па е сигурно дека го чувало истиот пат како и претходното с. Негоранци, бидејќи лежи во неговата непосредна близина.

¹⁷⁾ Колкали, неутврдено. Читањето е несигурно, може би треба да се идентификува со с. Кокала, јужно од Бешикското Езеро или пак со Кулацмили, малку позападно од ова село.

¹⁸⁾ Армутлу (Халил Обаси), веројатно, едно од двете Крушева (Горно и Долно), бидејќи Армутлу е турско име за Крушево. Второто име на селото (Халил Обаси) укажува дека тука биле населени турските номади (јуруци). Спореди со забелешката бр. 11.

Селце,¹⁹⁾ Саријар,²⁰⁾ Суха,²¹⁾ Стефанија,²²⁾ Гирмица,²³⁾ Црноглав,²⁴⁾ Маслар,²⁵⁾ Бамбака,²⁶⁾ Конча,²⁷⁾ Сеслав (друго име Аргирослав),²⁸⁾ Болонкоз,²⁹⁾ Арбур,³⁰⁾ Бравова,³¹⁾ Голачко,³²⁾ Извор,³³⁾ Сулова,³⁴⁾ Кокиница (друго име Караџа и Белова),³⁵⁾ Зарова,³⁶⁾ Кулица,³⁷⁾ Мирово,³⁸⁾ Хориополо,³⁹⁾ Кронилија,⁴⁰⁾ Кучкар,⁴¹⁾ Калково,⁴²⁾ Храсчани,⁴³⁾ Слатина (друго име Комнин),⁴⁴⁾ Влахохор,⁴⁵⁾ Садгачлу,⁴⁶⁾ Лескова,⁴⁷⁾ Дубница,⁴⁸⁾ Оглаклар,⁴⁹⁾ Коздова,⁵⁰⁾ Перу,⁵¹⁾ Михо,⁵²⁾ Кирна,⁵³⁾ Расна,⁵⁴⁾ Брда,⁵⁵⁾ Гумба,⁵⁶⁾ Седлар,⁵⁷⁾ Ајо Ната,⁵⁸⁾ Гелалпала.⁵⁹⁾

¹⁹⁾ Селце, неутврдено.

²⁰⁾ Саријар, село северно од Лагадинското Езеро.

²¹⁾ Суха, (т.е. Сухо) село северозападно од Мавровското Езеро.

²²⁾ Стефанија (запишано уште и како Стефанион), најверојатно, она село што лежи североисточно од Бешикското Езеро. Но истоимено село постои на левата страна од патот Солун—Сер, па не е сосем исклучена можноста токму тоа село да е во прашање.

²³⁾ Гирмица (или Фирмич), село северозападно од Мавровското Езеро.

²⁴⁾ Црноглав, неутврдено. Можеби е идентично со Черник, село северно од Лагадинското Езеро или пак со Дремиглава, село северозападно од истото езеро.

²⁵⁾ Маслар, село североисточно од Бешикското Езеро.

²⁶⁾ Бамбака, секако идентично со Бамбакеш, село во Лагадинско, чија местоположба не успеавме да ја утврдиме (види: Васил Кънчов, Избрани произведения, том втори, София 1970, 469).

²⁷⁾ Конча, неутврдено.

²⁸⁾ Сеслав (Аргирослав), неутврдено.

²⁹⁾ Болонкоз, неутврдено.

³⁰⁾ Арбур, неутврдено. Читањето е несигурно.

³¹⁾ Бравова, тоа е секако Берово, село северозападно од Мавровското Езеро.

³²⁾ Голачко, неутврдено.

³³⁾ Извор, село западно од Орфанскиот Залив.

³⁴⁾ Сулова (т.е. Сулово), село источно од Мавровското Езеро.

³⁵⁾ Кокиница (Караџа, Белова), неутврдено. Читањето е несигурно.

³⁶⁾ Зарова, село северозападно од Мавровското Езеро.

³⁷⁾ Кулица, неутврдено. Читањето е несигурно.

³⁸⁾ Мирово, село источно од Кукуш, близу до патот Солун—Сер.

³⁹⁾ Хориополо, неутврдено.

⁴⁰⁾ Кронилија, неутврдено.

⁴¹⁾ Кучкар, село северно од Лагадина.

⁴²⁾ Каклово, неутврдено.

⁴³⁾ Храсчани, неутврдено.

⁴⁴⁾ Слатина (Комнин), неутврдено.

⁴⁵⁾ Влахохор, неутврдено.

⁴⁶⁾ Садгачлу, неутврдено.

⁴⁷⁾ Лескова, неутврдено. Читањето е несигурно.

⁴⁸⁾ Дубница, неутврдено.

⁴⁹⁾ Оглаклар (што во превод би значело „Јариња“), неутврдено. Читањето е несигурно.

⁵⁰⁾ Коздова (или, можеби, Кондова), неутврдено.

⁵¹⁾ Перу, неутврдено. Читањето е несигурно.

⁵²⁾ Михо, неутврдено.

⁵³⁾ Кирна, секако, идентично со Кирен, село јужно од Бешикското Езеро.

⁵⁴⁾ Расна, можеби Врасно, село североисточно од Бешикското Езеро.

⁵⁵⁾ Брда, неутврдено. Читањето е несигурно.

⁵⁶⁾ Гумба, под ова име постојат две села во пределот: едното близу до западната обала на Лагадинското Езеро, а другото јужно од Бешикското Езеро. Не сме во состојба да утврдиме кое од двете села е во прашање.

⁵⁷⁾ Седлар, неутврдено.

⁵⁸⁾ Ајо Ната, неутврдено. Читањето е несигурно.

⁵⁹⁾ Гелалпала (можеби Клепала), неутврдено.

Макар што добар дел од приведените села засега мораат да останат неутврдени,⁶⁰⁾ очигледно е дека нахијата Богданос ги опфаќала населените места што главно лежеле околу Лагадинското и Бешикското Езеро, односно на просторот помеѓу Солун и Серез. Освен тоа, нема сомневање дека планината Богданос, всушност, е планинскиот предел преку кој минувал патот Солун—Серез.

Сигурно е дека името на оваа нахија стои во најнепосредна врска со името на феудалецот Богдан, чијашто личност и територијата врз која се протегала неговата власт сè до денес се спорни во историската наука. За нашата цел ќе биде доволно ако во тој поглед се задржиме на искажувањето на познатиот византолог Георгие Острогорски, кој на концизен начин го изнесува и она што досега е напишано и своето гледање на проблемот. Во студијата „Серска област после Душановата смрт“, излезена во 1965 година, Острогорски пишува: „За Богдан и неговата област, всушност, ништо сигурно не се знае. Но дури и Иречек, иако нагласува дека е „темна“ личност на Богдан, сепак го става во покраината помеѓу Солун, Струмица и Сер па упатува на излагањето на Ст. Новаковиќ. Меѓутоа, Новаковиќ за Богдановата земја го изнесува што за неа го кажува Халкокондил. Зашто делото на овој доцнежн византиски историчар, пишувано после паѓањето на Цариград, е единствениот извор кој Богдановата покраина воопшто ја споменува. Халкокондил првин тврди дека Душан му ја дал на Богдан земјата од Сер до Вардар и токму врз основа на тоа Новаковиќ. . . смета дека Богдан владеел со областа помеѓу Струма, Халкидик, Вардар и државата на Дејановците. Но Халкокондил на истото место тврди дека Душан им ја дал на Волкашин и Углеша земјата од Сер до Дунав па се прашувам зошто, отфрлувајќи ја оваа последна вест како очигледно погрешна, да ја примиме веста за Богдан како точна. Халкокондил понатаму раскажува дека после Маричката битка Турците отпочнале војна против Дејановците и против Богдан, но во истиот момент, говорејќи за истата војна, вели дека Богдан владеел во Родопите. Нема да се задржуваме на натамошните Халкокондилови вести за Богдан, кои паѓаат во времето на меѓусебните војни во Османлиското царство во 1410—1413 година бидејќи тоа секако не е истата личност, особено ако погоре цитираните Халкокондилови податоци се однесуваат, како што смета Новаковиќ, на Оливеровиот брат Богдан, кого Халкокондил го споменува во 1342 година. Накусо речено, од доцнежните и збркани вести на Халкокондил за Богдановата земја не може ништо да се заклучи, додека од современите документи се гледа дека и територијата која му е припишувана на Богдан („од Сер до Вардар“), и значителен дел

⁶⁰⁾ Сигурно е дека некои од тие села исчезнале а некои, пак, претрпеле коренити промени во имињата. Недостиг на доволен број соодветни помагала и особено фактот што е во прашање територија надвор од нашите државни граници, на која беше невозможно да се вршат теренски испитувања, кои во ваквите случаи обично даваат задоволителни резултати, се основните причини што бројот на убицираните села не е поголем. Во некои случаи и нечиткиот ракопис во ползуваните извори оневозможуваше сигурно читање, па со тоа и идентификување на некои од селата. Сето ова се однесува и за селата во другите две нахии, Оливер и Волкашин, особено за втората.

од онаа територија за која се смета дека им припаѓала на Дејановците, а која, всушност, им припаднала дури подоцна, се наоѓале под Углешината власт”⁶¹)

Карактерот на нашите податоци е таков што не дозволува докрај да се разреши енигмата околу личноста и времето на живеењето на Богдан. Меѓутоа, тие недвосмислено потврдуваат дека името на Богдан е во најтесна врска со просторот „од Сер до Вардар”. Невозможно е да се разгледува како случајно соодветството помеѓу искажувањето на Халкокондил и сувите, но наполно автентични дефтерски податоци. Сигурно е дека нахијата Богдан била наследница или барем еден остаток од Богдановата земја. Според тоа, сметаме дека нашите податоци даваат основа за многу поголема доверба на вестите од Халкокондил за Богдановата земја, па останува специјалистите во иднина докрај да ја разјаснат личноста на Богдан. Она што уште отсега може да се претпостави врз основа на аналогни примери со именување на новоосвоените области од страна на Османлиите, тоа е дека Богдан, најверојатно, бил последен позначаен феудален господар на истоимената област во времето што непосредно му претходело на нејзиното дефинитивно преземање од страна на освојувачот од Мала Азија. Освен тоа, судејќи според местоположбата на „Богдановата земја”, за верување е дека нејзиниот владетел играл значајна улога во сложената военополитичка ситуација на тој дел од Балканскиот Полуостров. Се осмелуваме дури да претпоставиме дека во случајов може да е во прашање токму братот на Оливер, бидејќи, како што подолу ќе се увериме, Богдановата област лежела во близина, можеби непосредно, на Оливеровата. Тоа навистина не е многу убедлив аргумент, но се чини заслужува да биде споменат во овој момент.

Во нахијата Оливер (Nahiye-i Oliver), која и припаѓа на Еницевардарската каза а се простирала врз пределот Меглен (Моглен), ги утврдивме следниве села: Продром,⁶²) Корнишор (друго име Ново Село),⁶³) Хума,⁶⁴) Нотиа,⁶⁵) Фуштани (друго име Големо Отрок),⁶⁶) Витолишта

⁶¹) Георгије Острогорски, Серска област после Душанове смрти, Посебна издања Византолошког института, књига 9, Београд 1965, с. 21.

⁶²) Продром, село во Меглен. Селото имало две маала (заселоци).

⁶³) Корнишор (Ново Село), југозападно од Гуменце.

⁶⁴) Хума, т.е. Ума, село на југословенската страна од денешната државна граница со Грција, западно од Гевгелија.

⁶⁵) Нотиа, село во Меглен. Селото имало и маало (заселок) по име Манастир. Во пределот постои село Манастир, но е многу оддалечено од Нотиа, (т.е. Н’нте), на спротивната, југозападна страна од пределот.

⁶⁶) Фуштани (Големо Отрок), село во Меглен. Второто име на селото поскоро би можело да се чита како „Віуік Утрук”, што во превод би значело „Голема Слава”. Ова име заправо го носело маалото (заселокот) што му припаѓало на Фуштани, па по него и целото село го добило своето друго име. Да споменеме дека четири лица од селото вршеле соколарска служба (за тоа поопширно: Aleksandar Stoyanovski, Türk hakimiyetinde Makedonya’ da hristiyan dogancilar, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, 21, Istanbul 1969, с. 24—28).

(друго име Страишта),⁶⁷⁾ Долго Пруд,⁶⁸⁾ Џанка (друго име Марнич),⁶⁹⁾ Гостољуб,⁷⁰⁾ Куршин,⁷¹⁾ Мало Ошани,⁷²⁾ Бериславци,⁷³⁾ Лугунци,⁷⁴⁾ Трстеник,⁷⁵⁾ Големо Ошани,⁷⁶⁾ Големо Северин,⁷⁷⁾ Купа,⁷⁸⁾ Жужин,⁷⁹⁾ Кор(в)уд,⁸⁰⁾ Извор,⁸¹⁾ Опхода,⁸²⁾ Кожушани,⁸³⁾ Калорад,⁸⁴⁾ Мало Северин, (друго име Невохор),⁸⁵⁾ Кончко,⁸⁶⁾ Тушим,⁸⁷⁾ Лескова,⁸⁸⁾ Живаништа,⁸⁹⁾ Изборцко,⁹⁰⁾ Ловцик⁹¹⁾ и Капина.⁹²⁾

⁶⁷⁾ Витолишта (Страишта), село во Меглен.

⁶⁸⁾ Долго Пруд (Прут), а може би Долго Брод, неутврдено.

⁶⁹⁾ Џанка (Марнич) или, пак, Чанка (Марница). Постои извесна можност дека е идентично со Цакон, село во Меглен, кое не се сретнува во ползуваните извори.

⁷⁰⁾ Гостољуб, село во Меглен. Во времето на владеењето на султанот Сулејман Законодавецот во селото живееле четворица војници на кои им престанала службата, како и 8 оризари.

⁷¹⁾ Куршин, неутврдено. Читањето е несигурно.

⁷²⁾ Мало Ошани, бездруго идентично со селото Ошан, кое, како што се гледа порано се делело на Мало и Големо Ошани. Кај Верковиќ ова село е запишано како Ошјани (С. И. Веркович, Топографическо-этнографический очерк Македони, С. Петербург 1889, 268). И во ова село во времето на Сулејман Законодавецот живееле тројца војници на кои им престанала службата.

⁷³⁾ Бериславци, село во Меглен, познато и како Борислав. Верковиќ ова село го дава под името Берисловца (Исто, 268).

⁷⁴⁾ Лугунци, село во Меглен. Селото имало и едно маало (заселок) што го носело името Костандин.

⁷⁵⁾ Трстеник, село во Меглен.

⁷⁶⁾ Големо Ошани, бездруго идентично со селото Ошен (види ја забелешката бр. 72).

⁷⁷⁾ Големо Северин, тоа е мегленското село Северјани. Кај Верковиќ е запишано како „Севрени“ (цит. дело, 268) а кај Милоевиќ како „Северени“ и „Севријан“ (Боривоје Милојевиќ, Јужна Македонија, Београд 1920, 25). Како што се гледа, во она време постоеле две истоимени села: Големо и Мало Северјани.

⁷⁸⁾ Купа, село југозападно од Гевгелија.

⁷⁹⁾ Жужин, секако, погрешно запишано мегленското село Ружино. Кај Верковиќ е запишано како „Ружјани“ (цит. дело, 268), а кај Милоевиќ како „Ружано“ (цит. дело, 25).

⁸⁰⁾ Кор(в)уд, неутврдено. Читањето е несигурно. Можеби тоа е Корово, чијашто местоположба не можевме да ја утврдиме (види: Васил Кънчов, цит. дело 448).

⁸¹⁾ Извор, село во Меглен.

⁸²⁾ Опхода, неутврдено. Читањето е несигурно.

⁸³⁾ Кожушани, село во Меглен.

⁸⁴⁾ Калорад, тоа е мегленското село Карладово. Се сретнува и под името Каралад (Б. Милојевиќ, цит. дело, 25).

⁸⁵⁾ Мало Северин (Невахор), село во Меглен (види ја забелешката бр. 77). Карактеристично е што другото име на селото, Невахор, т. е. Неохори, Невохор, Невор, Невоор (види: Верковиќ, цит. дело, 268; Б. Милојевиќ, цит. дело, 25), го носи одделно село во непосредна близина на Северјани. По аналогија на некои други слични случаи, може да се тврди дека второто име на селото, всушност, било име на одделно маало (заселок) на с. Северјани, кое подоцна прераснало во самостојна населба.

⁸⁶⁾ Кончко, тоа е денешното с. Конско, кое лежи на југословенската страна од денешната државна граница со Грција, северозападно од Гевгелија. Кај Верковиќ ова село е запишано „Конско“, па со оглед и на името што го даваат османските извори, треба да се смета за поточно, изворно.

⁸⁷⁾ Тушим, тоа е мегленското село Тушин. Кај Верковиќ е запишано како „Тушум“ и „Тушина“ (цит. дело, 268), а кај Милојевиќ како „Тушум“ и „Тушин“ (цит. дело, 25).

⁸⁸⁾ Лескова, т. е. Лесково, село во Меглен.

⁸⁹⁾ Живаништа, неутврдено.

⁹⁰⁾ Изборцко, т. е. Зборцко, тоа е мегленското село Зборско.

За разлика од Богдановата, личноста на Оливер воопшто не е спорна во историската наука. Напротив, се знае дека тој бил еден од највидните личности во Душановото царство. За нас во овој момент се значајни неколку податоци од биографијата на Јован Оливер. Пред сè, „судејќи според името и презимето, тој бил од грчко потекло“.⁹³⁾ Понатаму, двајцата негови современици, „царот Јован Кантакузен, личниот познаник Оливеров, и Никифор Грегора истакнуваат дека Оливер уште пред 1342 бил во лично пријателство со Кантакузен, додека овој бил во својство на голем domestик“.⁹⁴⁾ Заслужува внимание и мислењето на Константин Иречек дека деспотската титула Оливер можел да ја добие од Грците, уште пред Душановото прогласување за цар.⁹⁵⁾ Јован Радониќ, пак, врз основа на една Душанова повелба од 1440 година, пишува дека Оливер, заедно со раката на кралицата Марија (вдовица на крал Урош III и мајка на цар Душан) ја добил не само овчеполската област туку „уште и тиквешката и мориховската област помеѓу Црна Река и Вардар, којашто Стефан Душан ја освоил од Грците 1334 година“, па во врска со тоа заклучува: „Оливер добил опширни погранични области со грчкото царство и тогаш е разбирлива неговата титула од 1337 година „велики слуга на српската и поморската земја“.“⁹⁶⁾ Овој познат југословенски историчар, земајќи го предвид записот во лесновската црква од пред 1346 година, го заклучува и следново: „Јован Оливер уште пред Душановото прогласување за цар, како Душанов очув, се јавува како, по милоста божја голем деспот на сета српска и поморска земја и на еден дел од грчкото царство. . .“.⁹⁷⁾ Најпосле, да го истакнеме и следниов заклучок на Ј. Радониќ: „ . . . Кога се има на ум Оливеровата положба и неговата голема моќ. . . тогаш не е чудо што овој господар на многу опширна област на југоисток на српската држава почнал уште при владеењето на царот Стефан да кове пари, наменети особено за промет по неговата опширна и богата област, кој изгледа особено интензивен бил со Солун“.⁹⁸⁾ А при сето ова треба да се има предвид и фактот што во науката сè уште не се утврдени границите и историјатот на Оливеровите владеења, ниту пак годината и начинот на неговата смрт, освен што се знае дека тој го надживеал Душана.

Ние не успеавме да утврдиме ништо што би противречило на претпоставката дека нахијата Оливер стои во најдиректна врска со личноста на деспот Оливер. Напротив, цитираните сознанија до кои се дошло во проучувањето на Оливеровата личност ја поткрепуваат таквата претпоставка. Имено, местоположбата на нахијата што го носела Оливеровото име како да е во целосна согласност со цитираните заклу-

⁹¹⁾ Ловцик, неутврдено.

⁹²⁾ Капина, бездруго идентично со Капињане (Капинени), село во Меглен.

⁹³⁾ Јов. Радониќ, О деспоту Јовану Оливеру и неговој жени Ани Марији, Глас СКА, XCIV, Други разред, 55, У Београду, 1914, 80.

⁹⁴⁾ Исто, 89.

⁹⁵⁾ Исто, 91.

⁹⁶⁾ Исто, 92.

⁹⁷⁾ Исто, 92.

⁹⁸⁾ Исто, 106.

чоци за Оливеровото потекло, за дејноста, врските и улогата негова. Впрочем, нахијата Оливер е на граница на горепосочените Оливерови владеења, па е сосем возможно и самата таа да влегувала во состав на тие владеења. Ако е тоа точно, останува да се разреши прашањето зошто **само** најјужниот дел и зошто **то к м у то ј** дел го сочувал името на својот поранешен феудален господар. Една од можните претпоставки би била дека тоа подрачје останало најдолго во рацете на Оливер или пак дека претставувало основно јадро од кое понатаму се ширела неговата територија.

После овие податоци за пределите што го носеле името на Богдан и Оливер има место одново да се проучи и прашањето за големината и границите на Углешината држава за која уважениот проф. Георгие Острогорски докажува дека се допирала со владеењата на Волкашин, па дури и дека помеѓу нивните области „најверојатно вистинска граница... и немало“.⁹⁹⁾ Последнава претпоставка е базирана на една христовула од април 1369 година, со која Углеша му го подарил на светогорскиот манастир Култумуш селото Неохори на Мавровско поле. Идентификувајќи го ова поле со Мавровското во пределот на Гостивар, а селото Неохори со Ново Село во неговата околина, Острогорски извлекува логичен заклучок дека би било необјасливо Углеша да подарува едно село во „самото средиште на Волкашиновата област“, ако таква граница постоела.¹⁰⁰⁾ Меѓутоа, има основи за сериозно сомневање во точноста на убикацијата што ни ја нуди Острогорски, која довела до прилично смела и неуверлива констатација. Имено, превидено е, изгледа, дека и во Серската област постои село и езеро Маврово во чија околина, најверојатно, треба да се бара и селото Неохори. Не е исклучено тоа село дека е идентично или во тесна врска со местото „Yeni Mahale“ кое лежи во близина на споменатото езеро, само неколку километри западно од с. Маврово.

Останува да се осврнеме уште на нахијата Волкашин, која наметнува слични, па дури и поинтересни, но и посложени прашања отколку двете претходни нахии. За разлика од нив, нахијата Волкашин имала свој административен центар. Тоа било гратчето Биглишта, според кое нахијата била позната уште и под името Биглишта (Nahiye-i Biglišta). Во оваа нахија влегувале голем број села, и тоа: Горница (друго име Мегали Пустец),¹⁰¹⁾ Туминец (друго име Манец),¹⁰²⁾ Нивица,¹⁰³⁾ Ремби,¹⁰⁴⁾

⁹⁹⁾ Георгие Острогорски, цит. дело, 24.

¹⁰⁰⁾ Исто, 24.

¹⁰¹⁾ Горница или Гореница, бездруго идентично со Долна или Горна Горица, села што лежат крај западниот брег на Преспанското Езеро. Другото име на селото, Мегали Пустец (т.е. Големо Пустец) укажува дека подоцнежната самостојна населба Пустец, која лежи малку појужно од Долна и Горна Горица, т.е. крај југозападниот брег на Преспанското Езеро, во она време била само маало (заселок) на с. Горица.

¹⁰²⁾ Туминец (Манец), село во непосредна близина на претходното (Горица), крај западниот брег на Преспанското Езеро.

¹⁰³⁾ Нивица, село крај југоисточниот брег на Преспанското Езеро. Во османските извори со кои се служевме селото е запишано како рибарско, што значи дека главно занимање на неговите жители бил езерскиот риболов.

¹⁰⁴⁾ Ремби, село кај источниот брег на Преспанското Езеро. Да укажеме дека

Совени,¹⁰⁵) Сумлак,¹⁰⁶) Струпени,¹⁰⁷) Плас,¹⁰⁸) Ускополи,¹⁰⁹) Мало Пустец,¹¹⁰) Звезда,¹¹¹) Гречково,¹¹²) Кнежевец,¹¹³) Бежан,¹¹⁴) Пилури,¹¹⁵) Селце,¹¹⁶) Битинцка,¹¹⁷) Око(ли)шта,¹¹⁸) Кошница,¹¹⁹) Иштика (друго име Дираган),¹²⁰) Рог,¹²¹) Полоска,¹²²) Глобочани,¹²³) Крушјани,¹²⁴) Ускрви,¹²⁵) Поштица (друго име Потка),¹²⁶) Зрновска,¹²⁷) Бачка,¹²⁸) Хочиште,¹²⁹)

читањето не е сосем сигурно. Поскоро би можело да се прочита како Румци, но такво село не постои во пределот.

¹⁰⁵) Совени, најверојатно идентично со Совјани, село крај западниот брег на Малишкото Езеро. Во прилог на таквата убијација оди и фактот што ова село било рибарско. Селото имало неколку маала: Радичјани, Пешчани, Горновец.

¹⁰⁶) Сумлак, неутврдено. Читањето е несигурно.

¹⁰⁷) Струпени (запишано: Уструпени, Иструпени), село северозападно од Биглишта. Познато е и како Стропани.

¹⁰⁸) Плас, тоа е Пласа, село северозападно од Биглишта. Крај селото постоел манастир Свети Никола.

¹⁰⁹) Ускополи, неутврдено, освен ако не е во прашање Москополе, кое е прилично оддалечено од Биглишта.

¹¹⁰) Мало Пустец, село крај југозападниот брег на Преспанското Езеро (види ја забелешката бр. 101). Придавката „Мало“ овде е дадена со турскиот збор „Küçük“. И ова село било рибарско. Во близина на ова село и на селото Глобочани се наоѓал манастирот Коркорим (читањето е несигурно).

¹¹¹) Звезда, село југозападно од Преспанското Езеро.

¹¹²) Гречково, неутврдено.

¹¹³) Кнежевец, веројатно, идентично со Нежавец, село крај јужниот брег на Преспанското Езеро. Селото било рибарско.

¹¹⁴) Бежан, неутврдено. Би тврделе дека е тоа идентично со постојното с. Бежани, ако ова не лежеше далеку на југозапад од Биглишта.

¹¹⁵) Пилури, село северозападно од Биглишта.

¹¹⁶) Селце, нестанато село северно од Биглишта.

¹¹⁷) Битинцка, село северозападно од Биглишта, во неговата непосредна близина.

¹¹⁸) Око(ли)шта, неутврдено. Читањето е несигурно (можеби Хвалиште?).

¹¹⁹) Кошница, село југозападно од Биглишта.

¹²⁰) Иштика (Дираган, веројатно Драган), неутврдено.

¹²¹) Рог, неутврдено. Читањето е несигурно.

¹²²) Полоска, село југозападно од Биглишта.

¹²³) Глобочани, село крај западниот брег на Преспанското Езеро. Познато и како Гломбоч, Гломбочани (сравни: Јордан Заимов, Заселване на българските Славјани на Балканскиот полуостров. Проучване на жителските имена в българската топонимия, София 1967, 119). Селото било рибарско.

¹²⁴) Крушјани, неутврдено. Читањето е несигурно.

¹²⁵) Ускрви, неутврдено. Читањето е несигурно.

¹²⁶) Поштица (Потка), неутврдено. Читањето е многу несигурно.

¹²⁷) Зрновска, т.е. Зрновско, рибарско село крај јужниот брег на Преспанското Езеро.

¹²⁸) Бачка, село под ова име лежи далеку од Биглишта, југозападно од Корчание сме склони да веруваме дека овде е во прашање Бицка, село југозападно од Малишкото Езеро.

¹²⁹) Хочишта (или Хотишта), село југозападно од Биглишта.

Сливница,¹³⁰ Трнова,¹³¹ Белоречишта,¹³² Селечко,¹³³ Полани,¹³⁴ Лабаница,¹³⁵ Ѓин Каш,¹³⁶ Хановишта,¹³⁷ Света Недела,¹³⁸ Брежани (друго име Брежани и Деирменци),¹³⁹ Свети Ѓерѓ,¹⁴⁰ Сухобагир,¹⁴¹ Мочуриште,¹⁴² Височица,¹⁴³ Тац (друго име Маирдол),¹⁴⁴ Чисто Кладенче (друго име Борш),¹⁴⁵ Бештиза,¹⁴⁶ Голобрда,¹⁴⁷ Враниште,¹⁴⁸ Капештица,¹⁴⁹ Кучач,¹⁵⁰ Подгорје,¹⁵¹ Дреново,¹⁵² Безмишта,¹⁵³ Леска,¹⁵⁴ Ѓу-

¹³⁰) Сливница, неутврдено. Читањето е многу несигурно. Инаку, истоименото ресенско село лежи далеку на север од Биглишта, крај североисточниот брег на Преспанското Езеро. Можеби треба да се идентификува со Саница, село југозападно од Биглишта или пак со Сливени, село северозападно од Костур.

¹³¹) Трнова, т.е. Трново, село југозападно од Преспанското Езеро. Но не треба да се исклучи и можноста тоа да е Терова, село западно од Биглишта.

¹³²) Белоречишта, неутврдено.

¹³³) Селечко, неутврдено. Постои с. Селечка, но тоа е далеку, на југозапад од Корча.

¹³⁴) Полани, најверојатно, идентично со Појани, село југозападно од Преспанското Езеро.

¹³⁵) Лабаница, село југоисточно од Биглишта.

¹³⁶) Ѓин Каш, неутврдено. Читањето е несигурно.

¹³⁷) Хановишта, неутврдено. Читањето е несигурно.

¹³⁸) Света Недела, село југоисточно од Биглишта.

¹³⁹) Брежани (Брежанци, Дејирменци), секако, идентично со Дејирмен, село западно од Малишкото Езеро.

¹⁴⁰) Свети Ѓерѓ, неутврдено. Можеби треба да се доведе во врска со истоимениот манастир што се наоѓа на преминот од Преспанското во Малото Преспанско Езеро или пак со оној (Ај. Георгиос) на просторот помеѓу Биглишта и Костур.

¹⁴¹) Сухобагир, неутврдено. Читањето е многу несигурно.

¹⁴²) Мочуриште (или, секако искривено, Мачоришта), село северозападно од Биглишта.

¹⁴³) Височица, село јужно од Биглишта.

¹⁴⁴) Тац (Маирдол), неутврдено. Првото име, веројатно, е турско што во превод значи „Круна“, а второто не е со сигурност прочитано.

¹⁴⁵) Чисто Кладенче (Борш), бездруго денешното Борши, село југозападно од Биглишта.

¹⁴⁶) Бештиза, неутврдено.

¹⁴⁷) Голобрда, село северозападно од Биглишта.

¹⁴⁸) Враниште, село северозападно од Биглишта.

¹⁴⁹) Капештица, село јужно од Биглишта.

¹⁵⁰) Кучач (или Кочац и сл.), склони сме да веруваме дека е тоа погрешно запишано Кајач, село јужно од Охридско Езеро.

¹⁵¹) Подгорје, село северозападно од Биглишта.

¹⁵²) Дреново, под ова име постојат неколку села, но во подалечната околина на Биглишта, па е тешко да се утврди дали и кое од нив е нашето Дреново. Можеби пред сите треба да се земе предвид она што лежи крај источниот брег на Малото Преспанско Езеро.

¹⁵³) Безмишта, село крај западниот брег на Преспанското Езеро.

¹⁵⁴) Леска, село крај југозападниот брег на Преспанското Езеро. Селото било дервенциско и, веројатно, го чувало патот Ресен—Корча кој одел крај западниот брег на езерото.

зелце,¹⁵⁵) Пројас,¹⁵⁶) Прогон,¹⁵⁷) Дмбени,¹⁵⁸) Жепани,¹⁵⁹) Балгар,¹⁶⁰) Корита,¹⁶¹) Пиргос,¹⁶²) Хомини,¹⁶³) Сулин,¹⁶⁴) Мостец,¹⁶⁵) Лапани,¹⁶⁶) Кавасиле,¹⁶⁷) Сакари,¹⁶⁸) Рабничка,¹⁶⁹) Миловец,¹⁷⁰) Цакони,¹⁷¹) Папани,¹⁷²) Колонец,¹⁷³) Пендавин,¹⁷⁴) Белорад,¹⁷⁵) Кучи Мегали,¹⁷⁶) Трсте,¹⁷⁷) Чebани,¹⁷⁸) Бистран,¹⁷⁹) Ечменик,¹⁸⁰) Свети Никола,¹⁸¹) Николица (друго

¹⁵⁵) Ѓузелце, неутврдено. Ова е очигледно турско име кое значи „Убавичко“. И ова село било дрвенциско, па можеби и неговата местоположба треба да се бара крај патот Ресен—Корча.

¹⁵⁶) Пројас, најверојатно, Пронјаси (Преништ), село јужно од Охридското Езеро.

¹⁵⁷) Прогон, најверојатно, идентично на Прогри, село северозападно од Биглишта.

¹⁵⁸) Дмбени, село северозападно од Костур.

¹⁵⁹) Жепани, неутврдено. Постојат с. Жeпа и с. Жабани, но и двете се далеку на запад, помеѓу Корча и Бeрат.

¹⁶⁰) Балгар, можеби идентично со Булгарец, село северозападно од Корча. Читањето е несигурно.

¹⁶¹) Корита, неутврдено. Најверојатно, лежело во полите на истоимената гора на југ од Охридското Езеро. Селото било дрвенциско, па ако претходната претпоставка е точна, сигурно е дека го чувало патот Охрид—Корча, кој минува крај западниот брег на езерото.

¹⁶²) Пиргос, бездруго Пирк (Пирка, Пирку), село западно од Малишкото Езеро.

¹⁶³) Хомини, неутврдено. Читањето е несигурно. Можеби, со голема резерва, Хомеш (Хомеши), село западно од Охридското Езеро.

¹⁶⁴) Сулин, т.е. Шулин, село крај западниот брег на Преспанското Езеро. Било дрвенциско, што значи, исто како и соседната Леска, го чувало патот Ресен—Корча.

¹⁶⁵) Мостец (или Мостеница, Мусиница, Моштеница), неутврдено.

¹⁶⁶) Лапани, неутврдено. Истоимено село постои далеку на југ, во пределот на Премет.

¹⁶⁷) Кавасиле, неутврдено. Освен ако не е погрешно запишано Новосело, село крај западниот брег на Малишкото Езеро. Селото било рибарско.

¹⁶⁸) Сакари, неутврдено. Лежело крај селата Пештани (веројатно, едно од маалата на с. Совјани, види ја забелешката бр. 105) и Малик, што значи треба да се бара крај западниот брег на Малишкото Езеро.

¹⁶⁹) Рабничка (или можеби Дабничка), неутврдено.

¹⁷⁰) Миловец, најверојатно, Малавец, село североисточно од Корча.

¹⁷¹) Цакони село југозападно од Костур. Не треба да се исклучи можноста дека с во прашање Чангој, село северозападно од Биглишта.

¹⁷²) Папани, секако, Бабани, село западно од Биглишта.

¹⁷³) Колонец, секако, Коланец, село југозападно од Малишкото Езеро.

¹⁷⁴) Пендавин, село северозападно од Биглишта.

¹⁷⁵) Белорад, најверојатно, денешната Белортаја, село југозападно од Преспанското Езеро.

¹⁷⁶) Кучи Мегали, т.е. Големо Кучи, село (Кучи) јужно од Биглишта.

¹⁷⁷) Трсте, секако, Трстеник, село југоисточно од Биглишта. Селото имало и едно маало (заселок) Базарлу (Пазарлу).

¹⁷⁸) Чebани (или Чибани, Цепани и сл.), неутврдено.

¹⁷⁹) Бистран, неутврдено.

¹⁸⁰) Ечменик, село северозападно од Биглишта.

¹⁸¹) Свети Никола, секако, денешно Шешколаси, село југозападно од Биглишта.

име Престо),¹⁸²⁾ Кајаш (друго име Капеш),¹⁸³⁾ Требиште,¹⁸⁴⁾ Манастир¹⁸⁵⁾ Буковец,¹⁸⁶⁾ Бобовик,¹⁸⁷⁾ Трдуша,¹⁸⁸⁾ Батец,¹⁸⁹⁾ Мегри Крч,¹⁹⁰⁾ Влахи,¹⁹¹⁾ Вратодол (друго име Елдол).¹⁹²⁾

Волкашин со кого што сакаме да ја поврземе истоимената нахија во пределот околу Биглишта, т.е. околу горното течение на реката Девол, бил една од врвните личности во Душановото царство. Заземајќи високи функции уште во времето на царот Душан, Волкашин во 1365 година бил прогласен за крал и по таков начин станал совладар на Душановиот син и наследник, царот Урош. Па сепак, останува сè уште докрај нерасветлен животниот пат на оваа толку значајна историска личност за која веќе е создадена обемна научна литература. И колку што, од една страна, овој факт претставува пречка за дефинитивно утврдување дали и до колкава мера нахијата Волкашин стои во врска токму со неговата личност, исто толку, од друга страна, нејзиното присуство во XV и XVI век би можело да значи нов, не малузначаен елемент во расветлувањето на таа личност и нејзиното време. Матно е и сосем несигурно, на пример, потеклото на крал Волкашин. Дали, можеби, нашиот податок не укажува на една нова можност во приодот на ова прашање? Дали за пределот на Биглишта не треба да се врзе еден период од Волкашиновиот подем кон врвовите на државната хиерархија? Во секој случај, тој предел уште во подалечното минато претставувал средиште на крупни политички и културни збиднувања. Тој, секако, имал и големо стратегиско значење за Душановата држава, па би било сосем разбирливо една толку енергична личност, каков што бил Волкашин, да управува со него.

Инаку, и досега се знаеше, навистина врз основа на многу скудни податоци, дека Волкашин во време на својот најголем подем владеел со територијата која се протегала од Вардар на исток до албанските планини на запад и од Призрен на север до под Костур на југ, што би подразбирало дека и пределот околу Биглишта влегувал во тие граници. Впрочем, во својата хрисовула од јануари 1366 година издадена во Скопје за Рускиот манастир на Света Гора, Волкашин себеси се титулира како господар на Српската земја, на сите Грци и на Поморието и на Западните страни.¹⁹³⁾

¹⁸²⁾ Николица (Престо), неутврдено. Читањето на второто име не е сигурно. Истоимено село (Николица) постои далеку, на југоисток од Корча.

¹⁸³⁾ Кајаш (Капеш), неутврдено. Читањето на второто име е несигурно.

¹⁸⁴⁾ Требиште, неутврдено. Можеби Требиња, село западно од Поградец.

¹⁸⁵⁾ Манастир, секако Манастирец, село северозападно од Малишкото Езеро. Селото било рибарско.

¹⁸⁶⁾ Буковец, секако, Буковик, село источно од Малото Преспанско Езеро.

¹⁸⁷⁾ Бобовик (или Поповик), неутврдено.

¹⁸⁸⁾ Трдуша, село југозападно од Поградец.

¹⁸⁹⁾ Батец (или Патец), неутврдено.

¹⁹⁰⁾ Мегри Крч, неутврдено. Читањето е несигурно.

¹⁹¹⁾ Влахи, најверојатно, Вlach (Ифлах), село јужно од Охридското Езеро.

¹⁹²⁾ Вратодол (Елдол), неутврдено.

¹⁹³⁾ Г. Острогорски, цит. дело, 18—91.

Кога се обидуваме да инсистираме на потесната врска помеѓу кралот Волкашин и истоимената нахија во пределот на Биглишта, можеби посебно место и значење треба да им се даде на неколкуте куси изворни податоци кои и досега не и беа непознати на научната јавност. Двата од нив настанале токму на територијата врз која подоцна се формирала нахијата Волкашин, а во историската литература се ползувани како илустрација за тоа дека „во Македонија кралот Волкашин насекаде бил признаен“.¹⁹⁴⁾ Збор станува за два грчки записи: едниот во Богородичината Црква на островот Мал Град во Преспанското Езеро, подигната во 1369 година од кесарот Новак, кесарицата Кала и нивниот син Амирал „за време на владеењето на кралот Волкашин“, а другиот на влезните порти на црквата Св. Петар на Преспа под сликата на Успението на пресветата Богородица, во кој се вели дека црквата е подигната со трудот и трошокот на еромонахот Сава и на ктиторите Јаков и Варлаам, пак во времето на владеењето на Волкашин. Не помалку индикативно, иако недоволно, јасно, е кажувањето на Албанецот Мусаки (1510) дека неговиот предок, Андрија Мусаки, го победил и заробил „гè Vucasino“ на брдото Перистерии помеѓу Преспа и Битола, на изворот Добрида.¹⁹⁵⁾

Овие неколку примери подиректно ја врзуваат личноста на кралот Волкашин за просторот кој и после воспоставувањето на османлиската власт го сочувал неговото име. А тоа отстојување на времето можеби наоѓа објаснение во фактот што на тој простор, иако далеку на запад, Османлиите релативно рано допреле, уште пред смртта на Волкашиновиот син и наследник, кралот Марко.

Како што се гледа, нашето излагање тргнува од претпоставката дека во имињата на трите нахии од XV и XVI век се крие традицијата за крупните феудални владетели од времето на цар Душан и по неговата смрт: Богдан, Оливер и Волкашин. Свесни дека навлеговме во едно подрачје на кое не сме во состојба суверено да се движиме, ние најчесто се задоволуваме со изнесувањето на некои прашања што ги наметнуваат податоците до коишто дојдовме при истражувањето на огромното архивско благо што се чува во Архивот на Претседателството на владата во Истанбул, оставајќи им на потесните специјалисти дефинитивно да ја определат историската основа на тие податоци.

---

¹⁹⁴⁾ Др Лазар Мирковиќ, Мрњавчевиќи, Београд 1925, 7; К. Јиречек — Ј. Радонић, Историја Срба, I, Београд 1952, 248.

¹⁹⁵⁾ К. Јиречек—Ј. Радонић, цит. дело, 248.